

Олександр Михайлович Мозолєв,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання та валеології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький

Валентин Юрійович Мазур,

кандидат військових наук, доцент, начальник факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної Прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

У статті розкрита історія розвитку наукової думки про значення фізичної культури в Польщі. Визначений вклад кращих науковців XVIII-XX віку в розбудову науки фізичного виховання. З'ясовані напрями перспективних досліджень з теорії і методики фізичного виховання в Польщі.

Ключові слова: розвиток наукової думки, фізична культура, освіта в Польщі, фізичне виховання, спорт, рекреація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Політичні, соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку, прагнення українців до інтеграції з європейськими країнами, вимагають вивчення досвіду інших країн, яки пройшли шляхом реформування і досягли позитивних змін. Польща на наш погляд є найбільш успішною державою яка за останні роки досягла вагомих результатів в економіці, соціальній сфері та освіті.

Сфера фізичної культури і спорту є одним з пріоритетних напрямів розбудови системи освіти в Польщі. Вона спрямована на фізичний розвиток, покращення здоров'я, рекреацію тих хто навчається. За останні десятиріччя зроблений вагомий крок вперед в популяризації занять фізичними вправами,

підтримки особистого рівня здоров'я, навчанню населення активним видам відпочинку.

Вивчення історичного досвіду науковців Польщі в сфері розбудові фізичної культури, аналіз розвитку наукової думки на процес фізичного виховання учнівської молоді та населення країни в цілому, дозволить глибше зрозуміти сучасні тенденції розвитку фізичної культури в Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних робіт, наукових публікацій свідчить, що проблема розвитку освіти та фізичної культури зокрема являється предметом спеціального вивчення вітчизняних дослідників.

Проблеми розвитку та функціонування Польської системи освіти присвятили свої дослідження та наукові публікації М. А. Красін, В. І. Карпов, Н. М. Товмаченко та інші.

Проблеми функціонування системи фізичної культури і спорту в Польщі розглядали В. Р. Пасічник, А. Б. Мандюк, Б. М. Мицман і інші.

Однак наукові дослідження в основному спрямовані на сучасний розвиток освіти та фізичної культури в Польщі. Разом з тим проблема історичного розвитку наукової думки на процес фізичного виховання в Польщі не являється достатньо вивченою.

Мета статті – проаналізувати історичний розвиток наукової думки про значення фізичної культури в системі освіти Польщі. Визначити головні напрями наукових досліджень в післявоєнний період.

Сучасні наукові дослідження про значення фізичної культури в системі виховання особистості ґрунтуються на наукові роботи видатних польських філософів, лікарів та викладачів, які були закладені в XVII-XVIII віці.

Основоположником теорії фізичної культури в Польще вважається лікар та педагог Йохан Лоцке (1632-1704). Його праці ґрунтувались на англійській філософії пізнання світу та стверджували про рівні можливості фізичного виховання кожної людини.

Другім значним напрямом розвитку була філософія натуралізму Яна Якуба Роусея (1712-1778). Він звернув увагу на кінцеву мету виховання. Вона, на його думку, полягає не тільки в придбанні інтелектуальних знань, вихованні характеру й поведінки людини, а й набуття свободи особистого розвитку. Метою виховання повинно бути розкриття потенційних можливостей людини, його гармонійного та всебічного розвитку.

Третім напрямком розвитку виховання фізичного вважається теорія Йохана Хенріка Песталожего (1746-1827), яка розглядала систему управління вихованням в процесі навчання, можливість корегування діяльністю учня, з метою досягнення необхідних результатів.

Найбільшу увагу фізичному вихованню присвятив педагог, професор теології та філософії Грегор Пірамовіч (1735-1801). В роботі «Обов'язки вчителя» (1787) він підкреслив необхідність навчання учнями гігієні, проаналізував залежність показників фізичного розвитку зі станом здоров'я, підкреслив значення практичних занять фізичними вправами на розвиток організму, їх вплив на здорове вихованців [1, с. 10].

Філософська система Яна Антонія Цондорцета (1743-1794) розглядала навчання як науковий публічний процес та наполягала на демократизації освіти що доступна всім людям в рівної мірі.

Система ідеалістичної педагогіки волі Йохана Готлеба Фічтего (1762-1814) розглядала процес освіти як «людина крім власної діяльності, повинна стать тим, ким має бути, виховання являється поштовхом до вільної самоактивізації особистості».

Система педагогіки неогуманізму Вільгельма Хумболта (1767-1835), теорія Фредеріка Вільгельма Августа Фребла (1782-1852) розглядали систему реформування освіти й виховання. Вони запропонували розподілити виховання на дошкільне, шкільне та позашкільне.

Йенджей Снядецькій (1768-1838) вперше підготував цілеспрямовану наукову роботу з фізичного виховання «О фізичним вихованні дитини» (1805). Він підкреслював, «навчити людину щоб частини її тіла були розвинутим,

думки досконалими, а сама вона гармонійно розвинутою, необхідно тільки фізичне виховання» [2, с. 78].

В цілому фізична культура в Польщі в XVII-XVIII віці не розглядалась як окрема галузь навчання, а лише як одним з елементів загальної освіти людини.

Перша половина XIX віку являється переломною з питань запровадження фізичних вправ в Польських навчальних закладах. Розпочав цю роботу Ягелонський університет в 1805 році, згодом до нього приєднався Львівський університет. Однак розвиток цієї програми стримувала відсутність фахівців з фізичного виховання. Головна увага приділяється навичкам верхової узди, фехтуванню, танцям та плаванню.

З другій половини XIX віку Польські науковці в своїх працях розпочинають розподіл фізичного виховання за видами фізкультурної діяльності.

Едвард Модевський (1832-1906) визначив гімнастику натуральну як головний елемент фізичного виховання в гармонійному побудові тіла. Він відзначив значну роль фізичної активності, рухових ігор, спорту як необхідної потреби людини у відновленні, підтримки фізичного й психологічного здоров'я. В своїх працях він науково обґрунтував взаємозв'язок між систематичними фізичними вправами і здоров'ям людини.

Лікар-хірург, професор Юзеф Людвіг Берковський (1801-1860) запровадив ранкову гімнастику в Краківській лікарні як комплекс вправ з гімнастики раціональної. В 1837 році він організував школи гімнастики для хлопців і дівчат які працювали в Кракові, видав свою роботу «Кілька слів о важливості, потреби і використання гімнастики». В 1938 році Людвіг Берковський в Ягелонському університеті відкриває гімнастичну школу яка, крім вивчення гімнастичних вправ, включала співи, танці, лікувальну гімнастику. Його внесок в розробку теорії фізичного виховання полягає в описанні гімнастичних рухів як вихідних вправ фізичної культури, які мають безпосереднє практичне значення.

Важливе значення гімнастичних вправ для підтримки здоров'я фізичного та психологічного, формуванню моральних якостей таких як відвага, чесність, сіли духу, працездатність відмічав Юзеф Євгеніюш Супінський. В 1867 році він написав посібник «О гімнастиці». Юзеф Євгеніюш Супінський вважав, що головна роль фізичного виховання полягає в вихованні молодшої генерації до продуктивної праці. Для цього слід розробити систему фізичних вправ, яка відповідала майбутньої професійної діяльності.

Важливе внесок для розвитку науки о фізичній культурі в Польщі зробив професор Хенрік Йордан (1843-1907). Він являвся пропагандистом фізичного навчання, особливо значення приділяв розвитку дитини через рухові ігри. Його внесок в науку полягає в розробці теоретичних основ та методики застосування рухливих ігор як необхідного елемента гармонійного розвитку дитини. Впровадив в Ягелонському університеті спеціальну систему занять для майбутніх вчителів фізичного виховання, які навчались протягом двох років.

Більш широкий погляд на значення фізичної культури запропонував Станіслав Карпович (1864-1921). Як автор підручника «Забави і ігри як чинник виховання» (1905) підкреслював велике значення виконання фізичних вправ, проведення рухливих ігор та забав на фізіологічний, психічний та загальний стан дитини, розвитку процесів уваги, вдосконаленню координації рухів, швидкості реакції, вміння діяти колективно [3, s. 23].

Ян Владислав Девід (1859-1914) обґрунтував необхідність впровадження занять фізичними вправами в процес навчання, безпосередньо пов'язавши процеси розвитку суспільства, науки та технічним прогресом. Його вклад в теорію і методику фізичного виховання полягає в поєднанні наукових поглядів з медицини, фізіології, гігієни, психології, педагогіки на формування людини, визначення ролі фізичних вправ на розвиток особистості. Зроблена спроба класифікувати фізичні вправи в залежності від майбутньої професійної діяльності [4, s. 591].

На рубежі XIX-XX віків фізичне виховання в Польщі набуває статус академічної дисципліни. Вона вивчає теоретико-методичні основи впровадження фізичних вправ в повсякденну діяльність людини.

Систематизувати систему фізичного виховання спробував лікар Євгеніюш Вітольд Пясецький (1872-1947). Його внесок в теорію фізичного виховання, полягає в тому, що він поклав кінець розбіжностям і спорам відносно різноманітних систем фізичного виховання і пов'язаних з тим різноманітних дискусій з оцінки важливості виконання гімнастичних вправ, впровадження забав, рухливих ігор в процес навчання. Євгеніюш Вітольд Пясецький стверджував, що фізичне виховання відіграє одну з головних ролей в розвитку і вихованні людини, формує постулати й визначає нові рухові функції через ігри, рухові забави, спорт і туризм. В своїй праці «Засади виховання фізичного» (Краків 1904) зробив аналіз впливу занять фізичними вправами на розвиток організму людини, його психологічний стан. Проводив дослідження впливу різноманітних фізичних занять на функціонування кров'яної системи, відпочинок, психічний стан, думки студентів, щодо користі занять фізичними вправами [5, с. 62].

В кінці XIX віку теорія і методика фізичного виховання в Польщі розглядалась як наука, що знаходиться на стику суспільних і природознавчих наук. Роботи науковців з теорії і методики фізичного виховання визивали цікавість та користувались значною популярністю. Наукові статі, книжки публікувались головним чином в лікарських та педагогічних часописах.

Друга половина XIX віку та початок XX віку характеризується не тільки розбудовою практичного застосування фізичного виховання в школі й поза школою, а також подальшим проведенням досліджень з теоретичних і методичних питань, розробці методик корегування фізичним розвитком, вивчення можливості керування процесом фізичного розвитку особистості. Доктор медицини Адам Бароц в своїй роботі «Гімнастика під поглядом впливу на підтримку й розвиток здоров'я» вказав на взаємозв'язок фізичного виховання зі здоров'ям. Він підкреслював необхідність переносу знань з анатомії та

фізіології людини на формування знань фізичного виховання, пропонував лікарям стати керівниками в справі фізичного виховання [6, с. 93]. Адам Бароц відзначив необхідність занять фізичними вправами не тільки дітей та підлітків, а також довів необхідність фізичних занять для дорослих людей і окремо жінок.

Доктор медицини Владислав Осмольський (1883-1935) являвся головним представником науки з фізичного виховання в період між I та II світовими війнами. Він розробив понятійний апарат фізичного виховання, надав визначення таким поняттям як: загальне виховання, фізичне виховання, фізична освіта, спорт, рухова активність, рухова гра, фізична працездатність, стомлення, відновлення та інші [6, с. 108]. Владислав Осмольський визнавав фізичне виховання і спорт як вагомий чинник суспільного життя. Він являвся компромісом між двох течій розвитку фізичної культури: раціональної гімнастики та спортом.

Вагомий внесок в розробку методики фізичного виховання зробив Валеріан Сікорський (1876-1939). Він був учасником багатьох наукових конференцій і його методики ґрунтувались на загальному досвіді роботи європейських країн з фізичного виховання в школах. Валеріан Сікорський організував практики студентів Познанського університету з фізичного виховання в школах, запровадив впровадити різноманітні методики навчання інших країн до вимог навчання в Польщі [7, с. 341].

В 1929 році в Варшаві відкрився центральний інститут фізичного виховання. Першою значною розробкою науковців інституту стала робота «Опис теорії фізичного виховання» (Львів 1931). Через два роки книжка була перездана в водночас значно поширена. В інституті постійно проводились антропологічні дослідження, розроблялись нормативна база фізичного виховання, вивчались досягнення польських природознавців, лікарів, педагогів, психологів. Об'єднання зусиль кращих науковців дозволило розробити сучасну систему фізичного виховання. Досягнення польських науковців в справі фізичного виховання набуло міжнародний авторитет.

Разом з тим, в період між двома світовими війнами, в Польщі не вдалося впровадити обов'язкове фізичне виховання. В 1937 році стан фізичного виховання студентів був визнаний незадовільним. В зв'язку з чим було запропоновано впровадити заняття з фізичної підготовки для студентів 1-го курсу вищих навчальних закладів в обсязі 2-3 години на тиждень, але початок II-й світової війни не дозволив реалізувати цей проект.

По закінченню II-й світової війни, в рамках нового політичного укладу, розпочинається новий етап розвитку фізичного виховання в Польщі. Характерною рисою його являється охоплення заняттями фізичною культурою великої кількості населення, особливо серед молоді, військових, робітників. Відбулись зміни в системі підготовки учнів в школах. Більше уваги надавали підготовці школярів з гімнастики та загальної фізичної підготовки, активно розвивався спортивний напрям підготовки. Однак розвиток фізичного виховання стримувала відсутність кваліфікованих кадрів. Головним державним органом з координації роботи в сфері фізичного виховання в цей період являвся Головний Комітет Фізичної Культури, який працював з 1949 по 1960 роки.

26 січня 1952 року одночасним розпорядження декілька міністерств в Польщі впроваджується обов'язкове фізичне виховання для студентів 1-2 курсів вищих навчальних закладів.

В 1953 році створюється науковий інститут фізичної культури. Він відіграє важливу роль в розбудові наукових поглядів з теорії і методики фізичного виховання в Польщі. З'явилась концептуальна теорія розвитку спорту на науко-нормативній базі [8, с. 386]. Фізична культура, розглядалась як наука, що знаходиться на стику природознавчих, психолого-педагогічних і суспільних наук. Дослідження з фізичного виховання проводились в декілька напрямках:

вивчення фізичного розвитку та фізичної підготовленості поляків в залежності від змін, що відбулись в економічному та соціальному положенні;

вивчення реакції організму під час виконання фізичних вправ різної інтенсивності та навантаження;

аналіз фізіологічних і психологічних механізмів, що відбуваються під час фізичних навантажень;

встановлення фізіологічних, гігієнічних, анатомічних, біомеханічних основ тренування в різних видах спорту.

В кінці 50-х років наука фізичного виховання в Польщі набуває свого розквіту. Цьому сприяє проведення в Польщі міжнародних конгресів, симпозіумів, конференцій. Додатковим показником покращення позицій польських науковців в фізичній культурі на міжнародній арені стала участь молодих польських науковців у міжнародних наукових організаціях *Conceal International Pour L'Education Physique et la Sport (CIEPS)*, *Federation Internationale d'Education Physique (FIEP)*, *Association Internationale des Ecoles Superieures d'Education Physique (AIESEP)* [8].

В 1959 році президією комітету фізичної культури було прийняте рішення про присвоєння наукових ступенів кандидата й доктора наук з фізичного виховання. На II конгресі польських науковців було визнане місце фізичної культури серед класичних наук. Предметом дослідження фізичної культури і спорту являлась вивчення фізіологічних, адаптаційних, морфологічних змін які відбуваються в людині в процесі виконання фізичних вправ. Роль фізичної культури як науки розглядалась в двох напрямках.

1. Вивченні фізичних можливостей людини.
2. Суспільно зорієнтований фізичний розвиток людини, спрямований на покращення його здоров'я, розвитку професійно-значущих якостей.

Фізична культура об'єднала знання фахівців з філософії, педагогіки, психології, соціології, фізіології, історії, медицини, фізичного виховання та інших.

З другої половини ХХ сторіччя польські науковці з теорії та методики фізичного виховання спрямували свої дослідження в наступних напрямках:

визначення ролі рухової активності дітей та підлітків на фізичний розвиток;

вивчення рекреаційного, профілактичного, терапевтичного впливу фізичних вправ;

пошук механізмів адаптації до фізичних навантажень.

Наукові дослідження набувають суспільно-економічне значення. Розвиток економіки, суспільних відношень, культури, спорту вимагають подальших наукових досліджень в сфері фізичної культури. Окремими напрямками вивчення стає професійна фізична підготовка та спорт.

Серед форм організації фізичного виховання визначають: шкільний спорт, спорт для молодіжі, рекреація, спорт вищих досягнень, реабілітація.

В програмах розвитку фізичного виховання і спорту 1973, 1974, 1978 років передбачалась обов'язкове проведення занять з фізичного виховання в обсязі 2-х годин на тиждень на всіх курсах навчання вищих навчальних закладів Польщі. В 1979-1985 роках передбачалось збільшення обов'язкових занять до 3-4 годин на тиждень. Крім цього навчальні заклади мають проводити факультативні заняття в залежності від вимог студентів.

В 80-х роках ХХ століття польські науковці проводять систематизацію наукових дисциплін, які необхідно вивчати майбутнім фахівцям з фізичної культури і спорту під час навчання у вищому навчальному закладі. Вони їх розподіляють на групи:

а) медичні науки (біохімія, фізіологія м'язових зусиль, медицина спорту, біомеханіка спорту);

б) суспільно-педагогічні основи поведінки людини (психологія спорту, педагогіка спорту);

с) історико-філософські основи (історія спорту, філософія спорту).

Активно проводяться дослідження з вивчення скритих спроможностей людини, розвитку моторики тих хто навчається, мотиваційного ставлення до активного виконання фізичних вправ, вивчаються механізми відновлення після фізичних навантажень.

Сучасний розвиток фізичної культури і спорту, на думку польських науковців, вимагає вивчення додаткових дисциплін, таких як: політика держави

в спортивній галузі, економіка спортивної діяльності, інформатика в спорті, фізична рекреація, фізична реабілітація, спортивне право, глобалізація в спорті та інші.

Орієнтація Польщі на загальноєвропейські цінності, її вступ до Євросоюзу, відкриває нові можливості для розвитку фізичної культури, появи нових напрямів досліджень.

Висновок та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Історичний розвиток наукової думки про значення фізичної культури в Польщі це динамічний процес безпосередньо пов'язаний з розвитком суспільства. Економічне зростання, покращення соціально-бутових умов життя, з одної сторони сприяє розвитку фізичної культури населення, з іншої висуває вимоги для проведення додаткових наукових досліджень в сфері фізичної культури і спорту.

Результати дослідження визначають необхідність додаткового вивчення державної стратегії розвитку фізичної культури. З'ясувати особливості проведення фізичного виховання в дошкільних навчальних закладах, середньої школі і навчальних закладах вищої освіти. Розглянути досвід впровадження інноваційних технологій навчання з фізичної культури і спорту в закладах освіти Польщі.

Список використаної літератури

1. Wrocynski, R. Trendy rozwojowe i trwałe wartości liberalnego nurtu polskiej kultury fizycznej. W: Rola tradycji w kształtowaniu współczesnego modelu kultury fizycznej. Z warsztatów badawczych, AWF. Warszawa, 1986 - S. 9-23.
2. Nowocien, J. Studium o pedagogice kultury fizycznej. AWF, Warszawa, 2013 – 243 s.
3. Osinski, W. Teoria wychowania fizycznego. AWF. Poznan. 2011 – 332 s.
4. Woloszyn, S. Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej. Tom I. Warszawa. 1965 – 620 s.
5. Gaj., Hadzelek K. Dzieje kultury fizycznej w Polsce. AWF. Poznan. 1997 – 264 s.

6. Zuchora, K. Wychowanie fizyczne naszych dni. Sport i Turystyka Warszawa. 1974 – 186 s.

7. Wrocynski, R. Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu. Wydanie II rozszerzone. Zakład Narodowy im. Ossolinskih. Wroclaw- Warszawa-Krakow-Gdansk-Lodz. 1985 – 484 s.

8. Krawczyk, Z. (red.) Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Kultura fizyczna. Sport. Instytut Kultury. Warszawa. 1997 – 462 s.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2015

Мозолев А. М. Мазур В. Ю. Историческое развитие научной мысли о значении физической культуры в Польше

В статье раскрыта история развития научной мысли о значении физической культуры в Польше. Выявлен вклад лучших ученых XVIII-XX века в развитии науки физического воспитания. Определены направления перспективных исследований в теории и методике физического воспитания в Польше.

Ключевые слова: *развитие научной мысли, физическая культура, образование в Польше, физическое воспитание, спорт, рекреация.*

Mozolev A. M. Mazur V. Y. Historical development of scientific thought about the importance of physical culture in Poland.

Modern scientific research in the field of physical culture based on the work of scientists of the past centuries. Representatives of different sciences: philosophy, pedagogy, biology, medicine, laid the groundwork. The most outstanding representatives are John Locke, Jean-Jacques Rousse, Johan Henrich Pestalozzieg, Gregory Piramovich and others. In Poland physical culture in XVII-XVIII centuries was not seen as a separate science, but only as part of General education of the person. In the XIX century in the system of teaching elements of physical education, such as horse riding, gymnastics, dancing, swimming. During this period the science of physical culture develop Edvard Madeyski, Jozef Louis Bierkovski, Joseph Eugene Supinski, Henry Jordan and others.

In the XIX-XX century, physical education becomes academic discipline. It examines the theoretical and methodological basis for the use of exercise in daily life. At this time, developing scientific views Eugene Vitold Piasecki, Adam Baroc, Valerian Sikorski, Vladislav Osmolski and others.

In 1929 he opened a central institute of physical education in Warsaw and combines the efforts of scientists to develop a modern system of physical education, which managed to introduce in the training only after the II World War II. In 1952 the introduction of compulsory teaching of physical education in Polish universities. The achievements of Polish scientists have an international reputation, they participate in scientific organizations Conceal International Pour L'éducation Physique et la Sport

Педагогічні науки

(CIEPS), International Federation ed Education Physique (FIEP), International Association edes Ecoles Superieuresd'Education Physique (AIESEP).

In the second half of the twentieth century Polish scientists to the theory and methodology of physical education focus on: study of recreational, preventive, therapeutic effects of exercise; determining the physical capabilities of man, search of mechanisms of adaptation to physical loads.

Keywords: *development of scientific thought, physical education, education in Poland, physical education, sport, recreation.*